

Feministák és expatok

Nők a kortárs szlovák irodalomban

Feminizmusok

Egyes prózaírók, mint Etele Farkašová, Jana Bodnárová, Stanislava Chrobáková Repar vagy Irena Brežná önéletrajzi szövegeinek elengedhetetlen összetevőjévé válik a női tapasztalat artikulálására irányuló törekvés, e tapasztalat személyes és társadalmi aspektusai. Ez főként a női testiség és a nő-férfi kapcsolatok tematizálása, illetve az élet intim és nyilvános szféráit érintő sztereotípiáinak bírálata révén érvényesül. Az említett írók többé-kevésbé nyíltan vállalják a feminizmust. Alkotásaik ezáltal összefonódnak az írás feminista vonulatával, pontosabban annak szubjektívált pólusát képezik.

Éppen a feminista irodalom, amelynek középpontjában a női szubjektum és a női identitás áll, képviseli a kortárs irodalom egyik jellemző irányvonalát nemcsak a prózában, hanem a költészetben is. A feminizmus a 90-es évek elején – mindenekelőtt a feminista Aspekt kiadó és az azonos nevű folyóirat kezdeményezésének köszönhetően – interdiszciplináris és több módszertani forrásból merítő koncepcióként jelentkezett, amely a szlovák irodalomba új témák és motívumok tárházát hozta magával. A feminista mozgalom és feminista elmélet kulcsfontosságú témái – a női test, az anyaság, az erőszak és a patriarchális viszonyok bírálata, valamint a női írás sajátos volta – tárgyalásán túl rekonstruálódott a feminista irodalmi hagyomány. Konkrétan olyan íróknél, mint Božena Slančíková Timrava, Hana Gregorová, vagy a már említett Jaroslava Blažková. Rádásul a feminista vonulat szerzői írásaikkal a művészi szférából nem ritkán átnyúlnak szélesebb társadalmi kérdésekhez is, közéleti eszmecsereit igyekeznek ezekről kezdeményezni.

A feminista diskurzus a kortárs szlovák prózában olyan keretek között mozog, amelyek világméretben a feminista elméletben a 20. század közepétől jelen vannak, méghozzá „maszkulin szövegek” kritikájának formájában, női főszereplők ábrázolásmódjának formájában, a nemi determináltság feltárásának formájában a látszólag neutrális struktúrákban, a „női írás” sajátosságai keresésének és egy specifikus irodalmi kánon és saját hagyomány kialakításának formájában. Alapítézésük időközben az lett, hogy az objektívnek és neutrálisnak vélt domináns (kulturális, társadalmi stb.) struktúrák maszkulin jelleggel bírnak, és különféle módokon kiszorult belőlük és elhallgatott bennük minden, ami feminin.

A feminista gondolkodás és írás alapgesztusa szubverzív, differenciák keresésére és olyan adott jelentések definiálására összpontosít, amelyek csak társadalmi megállapodásból erednek. A „hivatalos” és az elhallgatott között fennálló ellentétre való rámutatás, a konfrontáció, a saját hang és

tér keresése olyan identitás számára, amelyet nem tekintélyi alapon kényszerítettek ki, világosan politikai irányultságú, ami fokozatosan a nők önmeghatározása saját, semmi által nem közvetített jogának követeléséhez vezet. Emellett azonban a feminizmus foglalkozik a gender-kutatásban felmerült tézissel – a biológiai és a társadalmi nemek eltérésének a tézisével. Az egyiknek a biológiai eredetere, a másiknak pedig a szociokulturális kontextusára mutat rá, amivel tulajdonképpen kétségbe vonja a nők és a férfiak között fennálló különbségek esszencialista értelmezését a szociokulturális kontextusban, és társadalmi konstrukciónak nyilvánítja ezeket. Éppen erről a platformról igyekszik túllépni a nemi sztereotípiák határain, relativizálni a különbözőségeket, és olyan összefüggéseket keresni, amelyek mindezek mentén egy dialógus alapját képezhetnék a női nem autentikus tapasztalatairól.

Jana Juráňová (1957) prózaíró, drámaíró és műfordító, gyermek- és ifjúsági könyvek szerzőjének szövegei a fentebb tárgyalt kezdeményezéseket, amelyekkel a feminizmus jelentkezik, következetesen és direkt módon tematizálják. Szövegei éppen a szubverzív, a kritikus és végül is egyben a felvilágosító vonatkozásokra összpontosítanak. Könyveiben megtaláljuk a női testiség motívumait, a nemek közötti kapcsolatok elemzését, a nők ellen irányuló patriarchális (fizikai és lelki, reális és szimbolikus) elnyomás tematizálását. Az író a nőknek nemcsak a „nagy” történelemben, hanem a mai társadalomban elfoglalt helyzetével is foglalkozik, és a nemi sztereotípiák megkérdőjelezésére törekszik. Juráňová szövegeit szarkasztikus, ám felvilágosító (didaktikus) szerzői gesztussal és erkölcsi felháborodással kísért komoly társadalombírálat jellemzi.

Sieta (Hálók), 1996) című, két prózát tartalmazó, a nemek közötti kapcsolatokat elemző első feminista könyvéhez kapcsolódott a 2000-ben magyarul is megjelent *A vén kandúr szenvedelmei*, amely Pavel Vilikovský *Eskalácia citu I. (Túláradó érzés I.)* című novellájára hivatkozó intertextuális utalásra épül. A megerőszkolás témája itt a női főszereplő nézőpontjából közvetített, akin saját történetének irodalmiasításával mindjárt kétszer is elkövettek erőszakot – valós és szimbolikus értelemben is. Az író tulajdonképpen kritikus szemmel és feminista nézőpontból próbálja olvasni Vilikovský szövegét az érzékenységről, a testiségről és az ezen alapuló identitásról, ám egyben parodisztikusan ábrázolja a hazai irodalmi szcénát is. Az *Orodovnice (Közbenjárók)*, 2010) című újabb prózájában az olyan nők életével, sorsával foglalkozik, akiknek férfirokonai, az apa vagy a nagybácsi

társadalmi szereplése összekapcsolódik a fasiszta és a kommunista totalitárius rezsimekkel, amelyek rányomták bélyegüket Szlovákia legújabb történetére. A kezdetben konkrét társadalmi-történelmi keretbe ágyazott elbeszélése fokozatosan a történelemben eltűnt vagy láthatatlan nő példázatává változik – miközben a történelem alapjában véve patriarchális. A társadalmi és kulturális történelemben láthatatlan nők helyzetének ábrázolása a romantikus nemzetébresztő mozgalom képviselőiről szóló *Misky strieborné, nádoby výborné (Ezüst tálak, nagyszerű edények)*, 2005) című drámájában is folytatódik, és a *Žila som s Hviezdoslavom (Hviezdoslavval életem)*, 2008) című könyvében, ahol a nemzeti bárd sorsa az árnyékában élő feleségének története révén átértékelődik. Juráňová nemcsak a nemek közti, de általában az emberek közti kapcsolatokban is megmutatózó képmutatással és torzulásokkal foglalkozik az *Égi szerelmek* címmel magyarul is megjelent 2011-es elbeszéléskötetében. Az életben csalódott női hősök kiélezett, helyenként modellértékű helyzeteire koncentrálló szövegeit túlnyomórészt kiábrándultság és székszis jellemzi. Az író a nők szerepével kapcsolatos nyilvános és aktivista elkötelezettségéről tanúskodik a *Dobroš sa nemusí zastrelit' (Dobrošnak nem kell fölbölnie magát)*, 2010) című szatirikus hangvételű könyv, amely az egyéni és a társadalmi síkon való diszkriminálás legkülönfélébb formáinak megnevezésére törekszik. A személyes és a társadalmi dimenzió összefonódásához és a társadalom történelmi traumáinak tárgyalásához való visszatérést képviseli a *Nevybavená záležitosť (Rendezetlen ügy)*, 2013) című regénye egy asszonyról, aki a férje halála után új környezetben próbál gyökeret verni, ott a háza padlásán egy ismeretlen nő régi portréjára és leveleire bukkan, amelyek szembenézésre készítenek a tragikus múlttal. Ehhez a regényhez az Agneša Kalinová újságíró-nővel készített életrajzi beszélgetőkönyv adta az ösztönzést, amely 2013-ban jelent meg *Mojich sedem životov (Hét életem volt)* címmel.

A feminizmus témáinak feldolgozását hasonlóan szarkasztikus dikcióval, azonban expresszívabb változatban találjuk meg *Ivica Rutkayová* (1963) prózaíró, költő és rádiójáték-szerző *Marylin miluje literatúru (Marylin szereti az irodalmat)*, 2007) című elbeszéléskötetében. Hősei a test öregedésével, társadalmi és gazdasági hanyatlással szembeálló középkorú nők.

Uršula Kovalyk (1969) a *Neverné ženy neznašajú vajička (Hűtlen nők ovofóbiája)*, 2002) és a magyarul is megjelent *Travesztia show*, 2004) című első két elbeszéléskötete óta a markáns, nem hagyományos női hősökre összpontosít,

PASSIA, Radoslav
„Márai Kassája”
Magyar Lettre
Internationale, 94

„Semmiféle forradalmat nem akartunk”
(Szalay Zoltán
interjúja)
Irodalmi Szemle,
2013. 12.

RANKOV, Pavol
„A mai szlovák
prózáról”
Magyar Lettre
Internationale, 63

HUČKOVÁ, Dana
„A kortárs szlovák
próza tematikus
pillérei”
(Dósa Annamária
ford.)
Magyar Lettre
Internationale, 94

PUCHEROVÁ, Dobrota
„1968 traumája és
emlékezete Szlovákiában”
(Garažszki Margit
ford.)
Magyar Lettre
Internationale, 94

JURÁŇOVÁ, Jana
(Vályi Horváth Erika
ford.)
[A vén kandúr
szenvedelmei](#)
AB-ART, 2005

[Csak csaj](#)
AB-ART, 2012

[Égi szerelmek](#)
AB-ART, 2013

„Címváltozás”
(György Norbert
fordítása)
Magyar Lettre
Internationale, 75

„Hviezdoslavval
az élet”
(Tóth Annamária
ford.)

„Göllnerová-Gwercová-
kaváról”
(György Norbert
fordítása)
Magyar Lettre
Internationale, 79

„Rendezetlen ügy”
(részlet)
(Mészáros Tünde ford.)
Magyar Lettre Internationale, 94

„Rendezetlen ügy”
(részlet)
(Vályi Horváth Erika ford.)
Magyar Lettre Internationale, 98

KOVALYK, Ursula
(Vályi Horváth Erika fordításai)
Travesztia show
AB-ART, 2008

Nő a turiból
AB-ART, 2013

HRUBANIČOVÁ, Inge
„Az Újév nevenapja”
Magyar Lettre Internationale, 72

KEPPELOVÁ, Zuska
(Dósa Annamária fordításai)
Bukta gót betűkkel
57 km-re Taskentől
L'Harmattan, 2016
(megjelenés előtt)
(részletek)
Magyar Lettre Internationale, 84
Kalligram, 2014. 4

„Anka – London, Natalia – Párizs, Juliana – Budapest”
Magyar Lettre Internationale, 85

„Akár a kariatídák”
(Árgyelán Erzsébet ford.)
Magyar Lettre Internationale, 86

„Delta”
Magyar Lettre Internationale, 87

„Expatok Budapesten”
Magyar Lettre Internationale, 91

„57 km-re Taskentől”
Magyar Lettre Internationale, 94

„SZA ADSÁG”
Magyar Lettre Internationale, 98

KOMPANÍKOVÁ, Monika
Az ötödik hajó
(Pénesz Tímea ford.)
Kalligram, 2016
(megjelenés előtt)
(részletek)
Kalligram, 2014. 5, 10
Magyar Lettre Internationale, 94

„Mantis”
Magyar Lettre Internationale, 52

akiket ellenszenves környezet vesz körül. Szereplői excentrikusságának kísérőjelenségei az outsiderség és az étellel való elégedetlenség érzése. Kovalyk nyíltan foglalkozik a női testiség és a szexualitás témáival valamennyi megjelenési formájukban, ironikusan és megkeseredetten kommentálja a férfiak és a nők kapcsolatait. A szerző írásmódjának részét képezi a hangulat nyomatékosítása, a lírizáló leírások iránti hajlam, akárcsak az elbeszélés moralizáló és szociális színezete, amit ironizáló gesztussal kompenzál. Nagyobb szabású prózai vállalkozás a magyarul is megjelent *Nő a turiból* című 2008-as regénye, amely a hősnő, Čabika és barátai sorsát követi nyomon a „Nagyvárosban”. Legutóbbi prózai művének, a *Krasojazdkyňa (Műlovarnő)*, 2013) címűnek a horizontja szélesebb, a társadalmi-történelmi kontextusra is kiterjed. „Dezillúziós prózá”-jában hősnője, Kajka „érzelmi nevelődését” követi nyomon már a méhen belüli szakasztól az élet beteljesülésének pillanatáig, amely nála az akrobatikus lovaglásban, vagyis a műlovaságban elért sikert jelenti. Elbeszélését Kovalyk a „normalizációs” 80-as évektől az 1989 novemberét követő kiábrándulás éveig tartó időszak valóságába helyezi. A realista momentumokat az író fantasztikus jelenésekkel teszi különlegessé (a hősnő belső látással látja szerettei metaforikusan megtestesülő lényegét).

A feminista írásmód egyik jelentős aspektusára, amely az alteritást, a magunkról való lemondás, a szubjektum és az objektum határainak átlépési képességét emeli ki, összpontosítanak **Inge Hrubaničová** (1965) író, költő, nyelvész és színházi szakember *Láska ide cez žalúd/dok (A szerelemhez a gyomron/makkon át vezet az út)*, 2007) című könyvének szövegei. Prózáiban és verseiben az identitás elvesztésének és a „szubjektumnélküliségnek”

a problémájával foglalkozik, nála azonban ez a vágy, a saját én önkéntes határátlépésének, a másik felé való megnyílásnak a kifejeződése. A sztereotípiákon és a normákon való túllépés, transzgresszió a nyelv szintjén zajlik, miközben annak materiális jellege kap hangsúlyt.

Bár az egyes írók említett szövegei a feminista gondolkodás által körülhatárolt kereteken belül mozognak, mindegyik szöveg más-más pozíciót dolgoz fel, és a szövegek megformálásában az alkotói preferenciák játszanak meghatározó szerepet. A kortárs próza feminista vonulata több helyen összefonódik más szlovák férfi és női írók műveivel, és kompakt egészet alkot velük. A próza önéletrajzi vonulatával való összefüggéseken túl érintkezési felületeket alkotnak a markáns női szereplők, a marginalizáltság, az outsiderség, a testiséggel való foglalkozás, a szociális problematika, amelyeket más változatban olyan női szerzőknél találunk meg, mint Ivana Dobráková, Svetlana Žuchová, Monika Kompaniková vagy Zuzana Cigánová. Az individuális élmények és a társadalmi szerepek ellentéteinek feltárásában a feminista áramlat Pavel Vilikovský és Mária Kopcsay írásával talál közös pontokat.

Az expat-próza

Az 1989 után kialakult új kulturális-társadalmi viszonyok velejáráóként több negatív társadalmi tendencia is fellépett: a munkanélküliség, a növekvő szegénység, az etnikumok közötti feszültség problémája (főként a magyar és a roma kisebbség vonatkozásában), a gazdasági emigráció és a családok ebből fakadó szétesése és így tovább.

A 2000 után induló próza ezekre a „kihívásokra” különféleképpen reagált, többségében egyszerűen nem foglalkozott velük, mivelhogy az egyes régebbi tendenciákhoz kapcsolódó

lírai-intim irányzat aktív és viszonylag markáns benne (pl. D. Dušek), amely tendenciák előterében a szubjektum és az ő intim önreflexiója áll, a közeli baráti, szerelmi és családi kapcsolatokkal övezve. Az elbeszélő és szereplői életének szélesebb társadalmi-politikai kontextusa háttérbe szorul vagy csak közvetetten fejeződik ki. Az aktuális társadalmi jelenségek bemutatása és kritikája tehát témaként kisebb mértékben kerül az új prózába, de viszonylag nagy publicisztikai és kritikai visszhangot kelt (P. Bilý, Z. Kepplová és mások), és paradox módon nagyobb teret nyert a költészetben (konkrétan Katarína Kucbelová *Vie, čo urobí (Tudja, mit művel)*, Marcela Veselková *Identity (Identitások)*, Mária Ferenčuhová *Obrozený drub (Veszélyezett fajtárs)* és mások verseskötetében).

Etekintetben a fiatal prózában fontos szerepet játszik az otthon problémája, amely túlnyomórészt az idegenben való hosszú tartózkodás háttéréként rajzolódik ki az elszigeteltség és társadalmi kirekesztettség érzéséből. A korszak újdonsága a „globetrotterek”, világjárók és „expatok” (az angol *expatriate* kifejezésből – ideiglenesen vagy tartósan a szülőföldjüktől távol élő emberek) életének feltérképezése –, az identitás problémája és az identitásválság tehát az ember „nagyvilággal”, leggyakrabban az európai világgal való szembesülése révén kerül bemutatásra. A külföldi út és a külföldi tartózkodás térideje és a szubjektum ezzel összefüggő önmegértési problémája főként a „Husák gyermekei” nemzedék írónoinek körére jellemző, tehát a 20. század 70-es és 80-as éveiben született nemzedékre, amely a „(n)osztalgiaival”, mint a posztoszocialista térben való kulturális identitáskeresés sajátos eszközével is dolgozik.

A nosztalgia (eredetileg ógörög *nostos* – vágy az otthon után; *algos* – fájdalom) sajátos közép- és

PETRA FERIANČOVÁ: EVERY DAY HAS ITS NOON, 2014 (BLACK AND WHITE PHOTOGRAPHS OF VARIABLE DIMENSIONS, INSTALLATION VIEW)

kelet-európai változata, amely az osztagia nevet kapta (német Ost – kelet, ill. „Ossi” – az NDK lakosaira vonatkozó beszélt nyelvi kifejezés), meglehetősen gyorsan jelenik meg a politikai helyzet megváltozásával a posztsovjet közegben 1989 után. Monika Rydiger szerint pl. az NDK iránti nosztalgia az „Ossik” számára egyfajta próbatétel a saját történelmükkel való kiegyezésre, és egyben a történelmüktől való búcsúzásra, és nemkülönben saját értékük és identitásuk tudatosításának eszköze is a jelen világában. Azoktól a nosztalgia-kritikusoktól eltérően, akik a nosztalgikus emlékezet szelektív voltát, azaz egyfajta romantikus, idealizáló hordalékok lerakódását hangsúlyozzák, amely hordalékok funkciója a jelen valóságától való elszakadás, M. Rydiger a (n)osztagiát a kulturális védekezőmechanizmus egy sajátos fajtájaként értelmezi. Hasonló felfogást vall e jelenséget illetően Svetlana Boym teoretikus is, aki megjegyzi ugyan, hogy a nosztalgikus történelem-megközelítés a remix módszerével dolgozik (tehát válogatás alapú), szerte azonban többek közt világunk virtuális térének gyorsaságára adott ellenreakcióról van szó –, a nosztalgia az egész iránti vágy a fragmentálódott világban (Boym, 2001, XIII – XIX. o). Más teoretikusok is figyelmeztetnek, hogy a nosztalgia jelensége inkább függ össze értékítéletünkkel a jelen világot, mintsem a múltat illetően, mivel tulajdonképpen a jelenből hiányzó értékek múltba való visszavetítésének folyamata (pl. L. Hutcheon, 1998). A fiatal szlovák próza növekvő figyelme az említett

kérdéskör iránt tehát nemcsak irodalmon belüli folyamatokkal függ össze, hanem főként a szélesebb társadalmi-politikai kontextussal, amelybe a szlovák társadalom és kultúra illeszkedik.

Az idegen környezethez való társadalmi és lelki alkalmazkodás problémája **Svetlana Žuchová** (1976) prózáirónó egyik központi témája. Első kötete, a *Dulce de leche* (2003) tematikai és elbeszélői szempontból is eltérő, globalizált világba ágyazott elbeszéléseket tartalmaz. Ezt követte a *Yesim* (2006) című kamaranovella az ausztriai török bevándorlók köréből, amely a főszereplő, Yesim fiatal feleségének élete kulcsfontosságú eseményeiről és körülményeiről szóló poétizált monologikus elbeszélésre épül. A *Zlodeji a svedkovia* (*Tolvajok és tanúk*, 2011) című regényben folytatódott az író érdeklődése a szülőföldjétől távol, ideiglenes környezetben élő ember pszichéje és az emigráns közösségeken belül kialakuló kapcsolatok iránt. A monologikus formában megjelenített szereplők gondolataikban folyton két világ között ingáznak, a régi haza és a befogadó ország között, ahol társadalmi kirekesztettségben van ugyan részük, amelyet mégis félnek is elhagyni, hogy maguk és legközelebbi környezetük előtt ne kelljen bevallaniuk kudarcukat. Žuchová írásmódját az elemzőkészség és a részletek iránti érzék jellemzi, akárcsak a rövid, szakaszos mondatokra épített markáns maníros stílus, amely az elbeszélői síkról gyakran átnyúlik a szereplők beszédébe. Az „általánosítás” ekvivalens eljárása figyelhető meg a cselekmény és

a szereplők esetében is, amely mögött jól látható a szerző érzékenysége az élet társadalmi aspektusai iránt. Regényei főszereplője Marisia egészségügyi nővér, aki az Ausztriába való kiköltözés (*Zlodeji a svedkovia* / *Tolvajok és tanúk*) és a román vendégmunkással, Januttal való beteljesületlen kapcsolata után visszatér Szlovákiába, haldokló édesanyjához (*Obrazy zo života M. – Jelenetek M. életéből*, regény, 2013). Marisia elbeszélései létfenntartási akusok, a ránehezülő egzisztenciális érzések a mindennapi tevékenységek ábrázolása során jutnak kifejezésre (naplóírás, sportolás, főzés stb.).

A társas kötelek gyengülése idegenben a beteg vagy aszociális jelenségek kiváltó oka e nemzedék legmarkánsabb prózáirója, **Ivana Dobrakovová** (1982) egyes prózáiban is, aki kötet formában a *Prvá smrť v rodine* (*Halál a családban*, 2009) című elbeszéléskötetet, a *Bellevue* (2010) című regényt és a *Toxo* (2013) című elbeszélésgyűjteményt jelentette meg. A szerző rögtön az első könyvével autonóm művészi világot teremtett, amelyben többnyire szorongó félelemmel, egzisztenciális kétségekkel, szexuális és családi traumákkal teli nőalakokat vonultat fel. Első kötetében ezeket a motívumokat mindenekelőtt a misztikus elbeszélés műfajában használja fel, amit a másik két könyvében elhagy, de az említett témakörre való irányultságot megtartja. Ezeket az univerzális problémákat nemzedékére jellemző módon formálja meg, a történetek valós térhez kötődnek, a főszereplőjük egy külföldön élő fiatal szlovák lány. Az

„Sima víztűkő”
Kalligram, 2008. 12

CVÍKOVÁ, Jana
„Irena Brezna könyvéről”
Magyar Lettre Internationale, 94

HAUGOVÁ, Mila
(Tóth László ford.)
RÚŽICKOVÁ, Nóra
VESELKOVÁ, Marcela
„Versek”
(György Norbert ford.)
Magyar Lettre Internationale, 94

KUCBELOVÁ, Katarína
„Az aszályos 20. század”
(T.S. Eliot recepciója a cseh és a szlovák költészetben)
Magyar Lettre Internationale, 83

„Little big city”
(részletek)
(Szabó T. Anna ford.)
Magyar Lettre Internationale, 87

„Versek”
(György Norbert ford.)

„Az Anasoft Litera szlovák irodalmi díjról”
(Deák Renáta interjúja)
Magyar Lettre Internationale, 94

DOBRAKOVOVÁ, Ivana
Halál a családban
(Vályi Horváth Erika ford.)
AB-ART, 2014

„Örökség”
(György Norbert ford.)
Magyar Lettre Internationale, 83

„A nizzai strandon”
(György Norbert ford.)
Magyar Lettre Internationale, 85

„Hazatérés Genovából”
(György Norbert ford.)
Magyar Lettre Internationale, 94

MODROVICH, Maria
„A ház”
Magyar Lettre Internationale, 88

Katarína Kuchelová

Apámnak szabad

*apám megért már nébány évszázadot
olyan lett mint egy beszédekkel
a nyomor a sérelem a jogtalanság
szavaival kidekorált szobor*

ma már szabad – saját törvényei vannak

*szabad hazudnia, mert neki is hazudtak
szabad lopnia, mert őt is meglopták*

*semmi sem vakarbatja le róla
a rágravírozott megaláztatást*

*a múlt az ő fegyvere
áll az utcán jobbját felemeli
s rámutat arra akinek és akít*

*gyerekek jönnek az iskolából
felugornak
hogy hintázzanak egyet
apa megingatbatatlan nézetein*

Fehér gyerekek

*előfordul hogy Afrikában fekete szülőknek fehér
gyerekeik születik*

*átkot hoznak a családra
félelmet keltenek, mint minden, ami más*

*az albinóknak gyakran vannak látászavaraik
a vak gyerek még nagyobb bajt hoz a családra
az ősök átkát bordingozza, rejtegetni kell, eladni
testrészenként, vagy bezárni a bázisállatok közé*

*a nőtől, aki otthonokat bozott létre a számukra,
megkérdezték
vajon tolerálnunk kell-e az intoleranciát*

nem érezte szükségét hogy válaszoljon

Tudja, mit fog tenni

*bort tölt
tömény is van, ha kérne valaki
a fiókban lévő fegyverről úgy beszélgetünk mint
egy szórakoztató*

pirotechnikai termékről

*olvassa a szupermarketek szórólappait
keveri a tévéhíradót a valóságshow-val
a szomszédokat a tévéstárokkal*

*neki is a szomszédok a fő témái
az utca a fő terepe
a nagyobb területi egységeket már nem veszi
számításba*

*tudja mit mondana a riporternőnek
mindenre kész
nem tántoríthatja el még az átlagos televíziónéző*

védetelensége sem

Abban a házban

*1
a családi vacsora közben
áldozat lesz a gyilkosból*

*toleranciával teli a száj
azok iránt, akiknek összeroppantak az idegeik
és saját kézbe vették az igazságszolgáltatást*

*2
ám ha esik
élni kezdenek a falak
a penész kibújik a bútorok mögül
szemrebányóan
mint egy félelmetes freskó
bizonyítéka*

*annak hogy apa már az építkezésnél elbanyagolt
valamit
becsapott már az elején, az alapoknál
soha nem vallotta ezt be
verte az asztalt az utolsó percig
úgy ahogy tanították*

*ha esik, a vécéből is, amit örökölték,
árad a büz*

POLGÁR ANIKÓ FORDÍTÁSAI

VILIKOVSKÝ,
Pavel

Az utolsó pompeji ló
(Hizsnyai Tóth
Ildikó ford.)
Kalligram, 2002

Kutya az úton
(Garajszki Margit
ford.)
Kalligram, 2013

BOYM, Svetlana
„Nosztalgia és
posztkommunista
emlékezet”
*Magyar Lettre
Internationale*, 48

„A nosztalgikus
város”
*Magyar Lettre
Internationale*, 55

egy prózák és a benne ábrázolt embertípusok bizonyos folytonosságát jelképezi a hősnő, Blanka ismétlődő neve is. Dobrakovová stílusának jellegzetes vonásához tartozik a groteszk hiperbolizálás és a személyes hangú elbeszélés látszólag kötetlen áradása, amely gyakran elkalandozó, kanyargó összetett mondatokban jelentkezik, szabad függő beszédet is használ, tehát olyan stílusesszközöket, amelyek az olvasó figyelmét az elbeszélő és a szereplők belső világára irányítja. A *Bellevue* című regény a tizenkilenc éves Blanka beavatási története, aki azért megy el, hogy elmegy egy dél-franciaországi nyári táborba, ahol a Bellevue nevű szanatórium testi fogyatékos beutaltjait kell ápolnia, az otthoni problematikus emberi kapcsolatok kötelékeiből próbál kiszabadulni. A deformált és működésképtelen emberi testekkel való érintkezésnek ebben a megterhelő környezetben kezd kibontakozni Blanka lelki betegsége, amely elkerülhetetlen kapcsolati konfliktusokban jelenik meg, és személyes tragédiába torkollik, úgyhogy a hősnőnek végül megtörtén, megszágyenülten haza kell mennie. A *Toxo* című elbeszéléskötetben Dobrakovová folytatja témáinak és kifejezésregiszterének kibontását, ezeket alapvetően nem bővíti, inkább kiegészíti és cizellálja. A testiség és a szexualitás motívumai válnak markánsabbá, új motívumok a partneri együttélés, a terhesség és az anyaság, miközben a főszereplőben ez mind szorongó félelemérzetet, kisebbségi érzést vagy ellenszenvet hív elő. Az idegenségmotívumok itt nemcsak az elbeszélések olasz környezetbe való helyezésével jelennek meg, az idegenség az egzisztenciális elidegenedés külső jelévé válik, amely a szerző hősnőiben, akiket az emberi, szülői vagy partneri igények világába taszítottak, fatális bizonytalanságot és folytonos menekülésgényt hívnak elő (pl. a kötet *Rosa* c. nyitóelbeszélésében).

Zuska Kepplová (1982) első könyve a *Buchty švabachom* (*Bukta gót betűkkel*, 2011) című prózákötet volt. Ebben a könyvben az emberi boldogság, a boldogulás legszélesebb értelmében vett problémája aktualizálódik, amely ilyen markáns formában utoljára a hatvanas évek szlovák irodalmában volt jelen az egzisztenciálisan hangolt próza felbukkanásával összefüggésben. Minden elbeszélésben az otthon elhagyása, az ismert környezetből való kiszakadás különféle módon motivált igyekezete, az élet megváltoztatására irányuló törekvés játszik szerepet. A szerző írásmódjára az a mód is jellemző, ahogyan a szereplői ezt a törekvést kiteljesítik: a történetekben mindig jelen van a kudarc, vagy legalábbis a rezignáció és a szomorúságérzés. Az első pillantásra vonzó és nyitott világ (Párizs, London, Helsinki, Budapest) Kepplová női szereplői számára nemcsak az otthon után érzett kisebb-nagyobb nosztalgia kiváltójává válik, de nehezen legyőzhető frusztráció forrása is egyben. A könyvben egy fiatal magányos ember idegenben szerzett *tapasztalata* az uralkodó téma, és a könyv alapvető kompozíciós elve a *variáció* – ennek a tapasztalatnak a különböző környezetekben és alaphelyzetekben ábrázolt változatai. A könyv első részét lazán kapcsolódó rövid elbeszélések alkotják, a szlovák expat-lányok egyes „desztinációiból” származó „esettanulmányok.” A második részt egy terjedelmesebb elbeszélés alkotja, a Trianon – Delta: egy biszexuális szerelmi háromszög története egy budapesti nemzetközi egyetem miliójében az írónőnek lehetőséget kínált arra, hogy a személyes, a kulturális és a szexuális identitás kérdéseiről elmélkedjen.

Kepplová második könyve, az *57 km od Taškentu* (*57 km-re Taskenttől*, 2013) két kisregényt tartalmaz, amelyekben az első kötet nosztalgizáló

módusza gyengül, de folytatódik a jelentős társadalmi-kulturális jelenségek szépirodalmi feldolgozásának tendenciája, amely jelenségek a szlovák, de a közép- vagy kelet-európai társadalmat is alakították a kommunista rezsim bukása utáni évtizedekben. Mindkét próza, amelyek keretmájája a szabadság, annak változatai és perspektívái, ismét az expatok környezetébe ágyazott. Az első kisregény, a *SLO_ODA* (*SZA_ADSÁG*), a forradalom utáni kilencvenes évek Pozsonyában játszódik, ahol „gyarmatosító” szándékkal megjelennek az első emberek Nyugatról, idealista, de egyben pragmatikus indítékokból. Napjaink Budapestje a helyszíne az *57 km od Taškentu* című kisregénynek, amely három fiatal ember nomád életmódjának az intim szondája.

Michaela Rosová (1984) főként második könyvével, a *Dandy* (2011) című kisregényével kapcsolódott a nemzedékileg erős külföld- (ill. otthon)-felfedezés témájához. **Mária Modrovich** (1977) a *Lu & Mira* (2011) című elbeszéléskötettel indult, amely tematikusan „az otthon és a nagyvilág” közötti mozgásra épül.

Az említett nemzedék tagjainak szövegeihez probléma-irányultságukkal közel állnak **Pavel Vilikovský**nak a haza és a nemzeti identitás kérdéseivel kapcsolatos kritikai elemzése. Például a *Posledný kôň Pompeji* (*Az utolsó pompeji ló*) c. regénye vagy a *Pes na ceste* (*Kutya az úton*) c. kisregénye főszereplőiben az utazás és a külföldi tartózkodás inkább elmélyítik a világban való tartós hontalanságot. Ugyanakkor észrevehető, hogy az egymással párhuzamosan alkotó nemzedékek ennek a témának meglehetősen eltérő hangsúlyt adnak.

(részlet egy monográfiából)

PÉNZEZ TÍMEA FORDÍTÁSA

PETRA FERIANCOVÁ; SERÜ LÉKENY; MÉGIS ÖRÖK (KIVÉTA FULLEROVÁ ARCHÍVUMA)